

Державна підтримка вітчизняного малого бізнесу: стан та перспективи

Гевлич Л.Л.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку, аналізу й аудиту
Донецького національного університету імені Василя Стуса

Гевлич І.Г.

кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри бізнес-статистики та економічної кібернетики
Донецького національного університету імені Василя Стуса

Стаття присвячена аналізу стану державної підтримки вітчизняного сектору малого підприємництва. Визначено необхідність та доцільність такої підтримки, основні її напрями та ступінь їх реалізації в умовах сьогодення. Сформульовано висновки та запропоновано напрями вирішення ідентифікованих проблем. Визначено напрями подальших досліджень.

Ключові слова: малий бізнес, суб'єкт малого підприємництва, державна підтримка, регіональні програми, заходи.

Гевлич Л.Л., Гевлич І.Г. ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОДДЕРЖКА ОТЕЧЕСТВЕННОГО МАЛОГО БИЗНЕСА: СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Статья посвящена анализу состояния государственной поддержки отечественного сектора малого предпринимательства. Определена необходимость и целесообразность такой поддержки, основные ее направления и степень их реализации в условиях современности. Сделаны выводы и предложены направления решения идентифицированных проблем. Определены направления дальнейших исследований.

Ключевые слова: малый бизнес, субъект малого предпринимательства, государственная поддержка, региональные программы, мероприятия.

Gevlych L.L., Gevlych I.G. STATE SUPPORT OF DOMESTIC SMALL BUSINESS: STATUS AND PROSPECTS

The article is devoted to the analysis of the state support of the domestic sector of small business. The necessity and expediency of such support, its main directions and the degree of their realization in the present conditions are determined. The conclusions and suggested directions of the solution of identified problems were made. The directions of further research were planned.

Keywords: small business, small business entity, state support, regional programs, measures.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Малий бізнес як такий, що спирається на підприємницьку діяльність невеликих фірм, характеризується незалежним менеджментом, динамічністю розвитку та відіграє значну роль у забезпеченні зайнятості у кожній розвиненій країні.

Тезис про обов'язкову державну підтримку суб'єктів малого підприємництва видається настільки беззаперечним, що серйозних наукових досліджень стосовно її доцільності в національному масштабі останніми десятиріччями не провадилося. З іншого боку, дослідження конкретних заходів декларованої підтримки з позиції ідентифікації проблем та напрямів їх вирішення є актуальними та такими, що мають практичну значущість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку сектору малого біз-

несу та роль держави у його підтримці досліджувалися у роботах багатьох вітчизняних учених, таких як А.М. Безус, О.В. Ганенко, Ю.О. Ольвінська, В.В. Папп, О.В. Попело, Н.С. Поповенко, А.В. Попський, К.В. Шафранова, результати досліджень яких будуть детально проаналізовані у цій статті. Водночас динаміка економічних процесів у країні вимагає актуалізації проведених досліджень, перевірки можливості їх застосування у реаліях сьогодення.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є визначення сучасного стану державної підтримки суб'єктів малого підприємництва в Україні з позиції пошуку її оптимальних форм та напрямів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відносини, пов'язані з розвитком малого підприємництва в нашій країні, базу-

ються на Конституції і регулюються Господарським, Цивільним, Податковим кодексами, Законом «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємства в Україні», іншими законодавчими актами та міжнародними договорами, згода на обов'язковість дотримання яких надана Верховною Радою України.

Відповідно до цих нормативних документів поняття малого бізнесу в Україні об'єднує дві категорії:

1) суб'єктів малого підприємства – юридичних осіб – суб'єктів господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, середня кількість працівників яких за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності яких не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України [1];

2) суб'єктів мікропідприємства – зазвичай фізичних осіб-підприємців, у яких вказані показники не перевищують 10 осіб та 2 мільйони євро відповідно [2].

Порівняння з європейською практикою показує повний збіг показників: Європейська комісія також розчленовує середовище малого бізнесу на частини малого бізнесу та мікробізнесу з тими самими показниками, але як альтернативу річному обігу вводить валюту річного балансу – відповідно не більше 10 чи 2 мільйонів євро [3].

Таким чином, визначення дефініції, що розглядається, в Україні та світі збігається.

Що стосується необхідності чи економічної доцільності державної підтримки малого бізнесу, обґрунтовані аргументи можуть бути підібрані і захисниками, і противниками цього процесу (див. табл. 1).

Більшість вітчизняних дослідників проблем розвитку малого бізнесу в Україні та за кордо-

Таблиця 1

Аргументи «за» та «проти» державної підтримки малого бізнесу

Доводи на підтримку	Доводи проти підтримки
мотив соціальної справедливості	
держава має мотивувати розвиток підприємства, а малий бізнес є його першоджерелом	держава не має нікого підтримувати, бо сенс ринкової економіки полягає у саморегуляції, а штучна підтримка створює нежиттєдайні господарчі організми
малий бізнес має низьку інвестиційну привабливість, тому не має іншого джерела фінансування, окрім державної підтримки	малий бізнес часто є засобом приховування доходів і частиною тіньової економіки
малий бізнес не потребує соціальної підтримки – державних витрат зі створення робочих місць, перенавчання безробітних, виплати їм соціальної допомоги, тому справедливо ці кошти спрямувати на фінансову підтримку бізнесу	бажання частини населення займатися приватним бізнесом невіддільне від людської природи, тому не вимагає додаткової підтримки
малий бізнес може слугувати інструментом зняття соціальної напруги для окремих категорій населення	наявність пільг у галузі оподаткування за виконання малим бізнесом певних умов створює підґрунтя для корупції
мотив економічної доцільності	
деякі послуги економічно доцільно надавати тільки в межах малого бізнесу, орієнтованого на кінцевого споживача та найбільш до нього наближеного	малий бізнес не дає значної питомої ваги ВВП, податків, зайнятості порівняно із середнім та великим бізнесом, тому варто підтримувати останні
стартапи малих підприємств є двигунами науково-технічного прогресу	малий бізнес не створює вартісних проектів, більшість стартапів є невдалими та короткотерміновими
малий бізнес найшвидше реагує на зміну динаміки ринку, попиту тощо	часто малий бізнес не створює реального продукту, а є посередником, що приводить до зростання вартості товарів чи послуг для кінцевого споживача
податки малих підприємств та мікропідприємств найчастіше формують місцеві бюджети, тому їх підтримка вигідна громаді	податки малих підприємств та мікропідприємств мають незначну питому вагу в доходах місцевих бюджетів

ном відзначають безумовні переваги державної підтримки суб'єктів малого підприємництва. Так, Н.С. Поповенко та О.В. Ганенко [4] наголошують на таких перспективах, що відкриває для країни розвиток малого бізнесу, як формування середнього класу як головного гаранта політичної стабільності у суспільстві, зростання частки економічно активного населення, створення нових робочих місць із відносно низькими витратами, поява працівників з обмеженою формальною освітою, які набувають свою кваліфікацію на місці роботи, створення конкурентного середовища, поліпшення взаємозв'язку між різними секторами економіки, розроблення нововведень [4].

Результати дослідження О.В. Попело щодо стану малого підприємництва у розвинених країнах доводять, що рівень розвитку малого бізнесу безпосередньо визначає і рівень розвитку економіки держави загалом. Як переваги малого бізнесу дослідниця виокремлює великі можливості для реалізації бізнес-ідей, високий рівень адаптації до місцевих умов господарювання, потреб ринку, гнучкість і оперативність у прийнятті рішень та запровадженні змін, низьку потребу в первинному капіталі [5].

Водночас дослідники [4-6] погоджуються, що малі фірми програють великим у боротьбі за дешеві кредити, що приводить до зростання собівартості продукції та ускладнює модернізацію виробництва через нестачу коштів; гірше справляються зі складними нетиповими операціями; частіше відчувають нестачу висококваліфікованих кадрів, зокрема менеджерських; більш чутливі до стану економічного середовища, змін у оподаткуванні тощо.

А.М. Безус та К.В. Шафранова, детально дослідивши властивості малого підприємництва, довели його роль як істотного чинника сталого соціально-економічного розвитку будь-якої країни під час створення регульованого, соціально орієнтованого ринкового механізму [7].

В.В. Папп, дослідивши розвиток вітчизняного підприємництва після кризи 2008 р., зокрема абсолютне і відносне зростання малого бізнесу на фоні загального спаду виробництва і кризового стану великих, у тому числі монопольних, підприємств, обґрунтував висновок про значний внутрішній потенціал малого підприємництва [6].

Отже, вищевикладене дає змогу визнати висновок А.М. Безус та К.В. Шафранової [7] про необхідність ефективної державної під-

тримки малого підприємництва, виходячи з його сутнісної специфіки, з метою елімінації негативного впливу факторів зовнішнього середовища обґрунтованим.

На наш погляд, державна підтримка малого бізнесу є лакмусовим папірцем як для суспільства – наскільки воно гідно стати громадянським, таким, що бере на себе відповідальність за власне майбутнє, так і для держави – наскільки вона хоче піклуватися про конкретного громадянина як особистість, яка прагне самовдосконалення. Тому, незважаючи на тяжке фінансове становище нашої держави і з огляду на вищезазначене, Україна має сконцентруватися на підтримці саме цього сектору економіки.

Щодо закордонного досвіду підтримки малого підприємництва дослідження Ю.О. Ольвінської [8] та О.В. Попело [5] аргументовано доводять, що вона визнана необхідною та ефективно реалізується у розвинених країнах світу. Водночас неможливо не погодитися, що пряме запозичення практики регулювання діяльності суб'єктів малого підприємництва в країнах із розвинутою ринковою економікою є неефективним для України, але дає змогу розглянути перспективи підтримки підприємництва на майбутнє.

Тож державна підтримка малого бізнесу є ефективною та необхідною, що визнається усіма дослідниками та практикою закордонного державного управління. При цьому варто враховувати, що державна підтримка підприємств є обґрунтованою тільки для усунення ситуацій, в яких ринкові механізми не забезпечують ефективного розподілу ресурсів, а саме поняття державної підтримки передбачає заходи сприяння суб'єктам господарювання, що створюють для них прямі чи приховані переваги. Ця підтримка може включати різні напрями, але її ключовою характеристикою, на думку Н.С. Поповенко та О.В. Ганенко, є селективність [4].

В Україні декларована державна політика у сфері розвитку малого підприємництва, метою якої законодавчо вказані:

- створення сприятливих умов для розвитку малого підприємництва;
- формування конкурентного середовища через забезпечення розвитку суб'єктів малого підприємництва, зокрема, шляхом стимулювання їх інвестиційної та інноваційної активності та сприяння провадженню ними діяльності щодо просування вироблених товарів (робіт, послуг) на внутрішній і зовнішній ринки, а як принципи виокремлені:

- ефективність та доступність отримання підтримки малого підприємництва;

- забезпечення участі представників малого підприємництва у формуванні та реалізації державної політики в цій сфері;

- створення рівних можливостей для доступу суб'єктів малого підприємництва до загальнодержавних, регіональних та місцевих програм розвитку, кошти яких мають ефективно використовуватися;

- відкритість і прозорість процедур надання державної підтримки;

- доступність об'єктів інфраструктури для всіх суб'єктів малого підприємництва [2].

В.В. Папп пропонує комбінування методів, засобів регулювання і державної підтримки малого бізнесу, головними серед яких називає:

- фінансово-кредитну підтримку (прямі позики, цільові субсидювання та фінансування);

- сприятливу податкову політику (пільгове оподаткування);

- створення політики структурних перетворень [6].

На наш погляд, основними напрямками підтримки можуть бути:

- 1) просвітницький – державні проекти з навчання охочих до організації малого бізнесу, його ведення, підвищення рівня менеджменту;

- 2) фінансовий – пільгове кредитування, оподаткування, інвестування конкретних сфер;

- 3) дозвільний – спрощення організації, ведення бізнесу, звітування;

- 4) координаційний – створення майданчиків для залучення грантів, інвестицій тощо, консультування та юридичне супроводження суб'єктів малого підприємництва.

Сьогодні напрямами державної політики у сфері розвитку малого підприємництва в Україні є:

- запровадження спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності;

- залучення суб'єктів малого підприємництва до виконання науково-технічних, соціально-економічних програм, здійснення постачання продукції (робіт, послуг) для державних та регіональних потреб;

- забезпечення фінансової державної підтримки малих підприємств шляхом запровадження державних програм кредитування, зокрема, надання гарантій для отримання кредитів, часткової компенсації відсоткових ставок за кредитами тощо;

- сприяння розвитку інфраструктури підтримки малого підприємництва, спрощенню дозвільних процедур, процедур здійснення державного нагляду (контролю), отримання документів дозвільного характеру для суб'єктів малого підприємництва;

- гарантування прав суб'єктів малого підприємництва під час здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності;

- організація підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для суб'єктів малого підприємництва;

- упровадження механізмів сприяння та стимулювання до використання у виробництві суб'єктами малого підприємництва новітніх технологій та технологій, що забезпечують підвищення якості товарів (робіт, послуг) [2].

Спрощеннями, передбаченими для малого бізнесу у галузі обліку та звітності, є:

- 1) можливість використання Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій суб'єктів малого підприємництва замість Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій (застосування 30 рахунків замість 78 та ведення обліку за укрупненими обліковими об'єктами);

- 2) можливість використання спрощень у процесі формування показників фінансової звітності (облік необоротних активів тільки за первісною вартістю без урахування зменшення корисності та переоцінки до справедливої вартості, визнання витрат у періоді їх фактичного понесення замість створення забезпечень подальших витрат і платежів, включення поточної дебіторської заборгованості до підсумку балансу за її фактичною сумою, визнання витрат та доходів з урахуванням вимог Податкового кодексу України);

- 3) можливість систематизації інформації, що міститься у первинних документах, в реєстрах обліку без застосування подвійного запису (для суб'єктів малого підприємництва, що не зареєстровані платниками податку на додану вартість);

- 4) можливість використання скороченого переліку облікових реєстрів згідно з Методичними рекомендаціями із застосування реєстрів бухгалтерського обліку малими підприємствами;

- 5) можливість надання фінансової звітності відповідно до П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва» у складі спрощених Балансу та Звіту про фінансові результати.

Варто відзначити, що зазначені заходи мають на увазі реалізацію тільки фінансового (за наявності відповідного фінансування) та дозвільного (не повною мірою) напрямів підтримки, хоча не менш важливими є просвітницький та координаційний. Водночас залишається багато невирішених проблем, і державна політика в галузі реформування порядку нарахування єдиного соціального внеску для фізичних осіб-підприємців демонструє, що малий бізнес сьогодні не є пріоритетом державної уваги. Прикрість ситуації полягає в тому, що залучення закордонних інвесторів у цю галузь не буде успішним саме через ігнорування проблем малого бізнесу державою.

У Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року констатовано, що в Україні на розвиток малого підприємництва негативно впливає складність дозвільних і контрольних процедур, необхідних для започаткування, провадження та припинення господарської діяльності, завищена вартість пов'язаних із зазначеними процедурами адміністративних та інших послуг, що надаються державними органами, а також поєднання такими органами владних і господарських функцій. Можливості для вступу нових учасників на товарні ринки істотно обмежені внаслідок відсутності вільного і недискримінаційного доступу суб'єктів господарювання до земельних ділянок, торговельних площ, інформації про ринкову кон'юнктуру, засобів рекламування, а також високої вартості кредитних ресурсів та податкового навантаження [9]. Таким чином, на практиці спостерігається невиконання задекларованих процедур державної підтримки малого бізнесу.

У таких умовах, як зазначає А.В. Попський, реалізація регіональних цільових програм підтримки малого підприємництва як приклад спрямування спільних зусиль центральних, регіональних та місцевих органів державної виконавчої влади, об'єднань підприємців, установ ринкової інфраструктури на створення сприятливого середовища для розвитку малого бізнесу дає змогу перейти від загальних заходів до селективної підтримки найбільш ефективних, вигідних і необхідних регіону підприємств [10]. Це також повністю відповідає й успішному закордонному досвіду підтримки малого підприємництва, що демон-

струє обов'язкове врахування національних та регіональних особливостей під час розроблення державних програм підтримки, як доведено у дослідженні [8].

Водночас дослідження В.І. Варцаби та Г.М. Кампо доводять, що програми підтримки і розвитку малого підприємництва перетворилися на набір типових заходів, щорічно здійснюваних державними і регіональними органами без значущих кінцевих результатів, без кореляції між упровадженням цих програм і параметрами розвитку підприємницького сектору [11]. Тому необхідним є розроблення нової методології програмування розвитку підприємницького сектору, зокрема сегменту малого підприємництва, спрямованої на адресне мотивування та кінцеві результати. В умовах роботизації виробництва, що відбувається в усьому світі і не може не зачепити України, саме розвиток малого підприємництва, орієнтований на реалізацію особистістю свого хобі, бізнес-реалізацію мрії, здатний вирішити проблему «зайвих» людей, з якою стикнеться людство вже через кілька десятиріч.

Висновки з цього дослідження. За результатами проведеного дослідження можна дійти таких висновків.

1. Як показує закордонний досвід та національні реалії, розвиток малого бізнесу є необхідною умовою стабільного функціонування економіки.

2. Сутнісні особливості суб'єктів малого підприємництва вимагають державної підтримки, що має здійснюватися в межах витрат державного, місцевих бюджетів, позабюджетних фондів, міжнародних грантів тощо.

3. Основними напрямками державної підтримки малого бізнесу є просвітницький, фінансовий, дозвільний, координаційний.

4. Рівень підтримки суб'єктів малого підприємництва, що існує сьогодні, не є задовільним.

5. Широке використання регіональних програм підтримки зі зміною їх методології здатне покращити ситуацію із розвитком малого бізнесу в країні.

Пошук конкретних напрямів реалізації державної підтримки вітчизняних суб'єктів малого підприємництва буде напрямом подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Господарський кодекс України № 436-IV від 16.01.2003 р. за станом на 25.03.2017 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
2. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Закон України № 4618-VI від 22.03.2012 р. за станом на 25.03.2017 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4618-17>
3. What does the EU do for small businesses? [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ec.europa.eu/small-business/index_en.htm
4. Поповенко Н.С. Державна підтримка розвитку малого бізнесу в Україні / Н.С. Поповенко, О.В. Ганенко // Економіка: реалії часу. – 2012. – № 1(2). – С. 126-132.
5. Попело О.В. Мале підприємництво як джерело економічного розвитку у високорозвинених країнах / О.В. Попело // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. – 2014. – № 3(75). – С. 122-134.
6. Папп В.В. Сучасний стан і тенденції розвитку малого підприємництва в Україні / В.В. Папп // Бізнесінформ. – 2013. – № 6. – С. 160-164.
7. Безус А.М. Розвиток підприємств малого бізнесу в Україні / А.М. Безус, К.В. Шафранова // Вісник КНУТД. – 2016. – № 3(99). – С. 7-17.
8. Ольвінська Ю.О. Особливості державного регулювання малого підприємництва у країнах світу / Ю.О. Ольвінська // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2015. – № 2. – Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=814>
9. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року: постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 р. № 385 [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.kmu.gov.ua/document/247566233/P0385-00.doc
10. Попський А.В. Регіональні програми розвитку малого підприємництва як інструмент державного управління / А.В. Попський // Демократичне врядування. – 2014. – Вип. 14. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2014_14_21
11. Варцаба В.І. Проблеми фінансового забезпечення розвитку малого бізнесу / В.І. Варцаба, Г.М. Кампо // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка. – 2014. – Випуск 3(44). – С. 122-125.